

Szerkesztette:
Pusztai Gabriella

A CSALÁD-ISKOLA PARTNERSÉG SZÜLŐI NÉZŐPONTBÓL

Vizsgálatok
három országban

OKTATÁSKUTATÓK
KÖNYVTÁRA 24.

Center for Higher Education
CHERD
Research & Development - Hungary

Tartalomjegyzék

Előszó	7
1. Kutatás a család-iskola partnerségről	9
1.1. A szülői perspektíva vizsgálatának előzményei (PUSZTAI GABRIELLA) ..	9
1.2. Kérdőívfejlesztés, mintakiválasztás és adatgyűjtés (PUSZTAI GABRIELLA)	11
1.3. A válaszadó szülők jellemzői (PUSZTAI GABRIELLA)	13
1.4. Eredményességi mutatók (ALTER EMESE)	15
2. Az otthoni szülői tevékenységek (PUSZTAI GABRIELLA)	19
2.1. Szülői figyelem mint családon belüli társadalmi tőke	19
2.2. Az otthoni szülői tevékenység a tanulói fejlődés érdekében	29
2.3. A szülők gyermeknevelési tevékenységéhez nyújtott iskolai támogatás..	42
3. A család és az iskola kommunikációja (PUSZTAI GABRIELLA – RUSZNÁK ANETT)	53
3.1. A szülők kommunikációs aktivitása	55
3.2. Az iskola kommunikációs kezdeményezőkézsége	66
4. Önkéntesség és szülői bevonódás (MARKOS VALÉRIA – KOCSIS ZSÓFIA)	77
4.1. A szülők önkéntesség tekintetében mutatott aktivitása	77
4.2. A szülői önkéntesség iskolai ösztönzése	84
5. Az iskolai döntéshozatalban való szülői részvétel (TÓDOR IMRE)	91
5.1. A szülők iskolatanácsokban és bizottságokban való szerepvállalása	92
5.2. A szülők iskolai döntéshozatali folyamatokba történő bevonása	95
5.3. Az igazgató szerepe az iskolai szintű szülői bevonódásban	103
5.4. Az intézményvezető partneri kommunikációja a szülőkkel	108
6. Az iskolai bevonódás intenzitása (BACSKAI KATINKA)	113
7. Az iskolai rendezvényeken való részvétel	119
7.1. Szülők a művészeti rendezvényeken (MIKLÓDI-SIMON ZSÓFIA)	119
7.2. Iskolai sportrendezvények és szülői bevonódás (KOVÁCS-NAGY KLÁRA)	122
8. Szülői közösség (DEMETER-KARÁSZI ZSUZSANNA)	127
8.1. Az iskola szülői közösségteremtő tevékenysége	127
8.2. A szülői közösségbe való bekapcsolódás	134
8.3. A szülő és a szülőtárs kommunikációjának intenzitása más szülőkkel....	139
9. A szülői bevonódást akadályozó tényezők	143
9.1. Általános tapasztalatok a bevonódás akadályairól (HRABÉCZY ANETT) ..	143
9.2. A szülők iskolai bevonódásának akadályozó tényezői (BACSKAI KATINKA)	156

10. Alulreprezentált szereplők az iskolai részvételben	169
10.1. Az apák és anyák bevonódásának különbségei (FÉNYES HAJNALKA – CSÁK ZSOLT)	169
10.2. Roma és nem roma családok, kultúraazonos pedagógia, kultúrák, értékek, igények találkozásai (CEGLÉDI TÍMEA).....	176
10.3. A sajátos nevelési igényű tanulók szülei (HRABÉCZY ANETT – SÁVAI-ÁTYIN REGINA)	188
11. Iskolai segítő munkatársak hozzájárulása a szülői bevonódás erősítéséhez (CSÓK CINTIA)	209
12. Az iskola által ösztönzött szülői részvétel jelentősége (PUSZTAI GABRIELLA)	223
12.1. A szülői részvételt meghatározó tanulói és szülői jellemzők	224
12.2. Az iskolák szülőkkel kapcsolatos gyakorlatainak értékelése	225
12.3. Képes-e az iskolai kezdeményezés hatni a tanulók fejlődését támogató, iskolai és otthoni szülői tevékenységre?	228
12.4. Képes-e az iskola támogatni a tanulói eredményességet a szülői részvétel ösztönzése révén?	232
Hivatkozott irodalom	239
Szerzőink	249
A sorozat korábban megjelent kötetei	251

A szülők vagy képviselőik részt vehetnek a házirenddel (tanulók külső megjelenése) kapcsolatos döntésekben.	anya kitöltő	2,95	1,39	47961	0,02	972
	apa kitöltő	2,65	1,33			
Gyakran szervez az iskola nyílt napokat, szülők számára nyitott óralátogatásokat.	anya kitöltő	2,96	1,35	47045	0,008	973
	apa kitöltő	3,29	1,29			
Gyakran meghívja az iskola a szülőket az iskolai sportrendezvényekre.	anya kitöltő	2,69	1,33	48249	0,026	972
	apa kitöltő	2,98	1,38			

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

Összegzés

Eredményeink szerint a szülők otthoni bevonódását tekintve négy esetben az anyák voltak előnyben, míg a többi itemnél nem figyelhető meg az apák lemaradása, ami összhangban van a korábbi interjúk eredményekkel, ahol az apák lemaradása az otthoni bevonódás esetén kevésbé érzékelhető (Csák 2023; Csák & Fényes 2023). Az iskolai bevonódást azonban az anyák szignifikáns előnye jellemzi, miközben az apákra a negatív tapasztalatok és a bizonytalanság jellemző. Az apákat a munkahelyi elfoglaltságok nagyobb arányban akadályozzák az iskolai bevonódásban, viszont a nyílt napokat, a nyitott óralátogatásokat és az iskolai sportrendezvényeket számon tartják, ami arra utal, hogy inkább az informális eseményeket preferálják. Az anyák kapuőr szerepe is megjelent, és adataink arra utalnak, hogy az apák részben azért érzik feleslegesnek az iskolai bevonódást, mert az iskolára, mint egy egyirányú információs csatornára tekintenek, ahol az információkat az anya közvetíti számukra.

10.2. Roma és nem roma családok, kultúraazonos pedagógia, kultúrák, értékek, igények találkozásai

■ ■ Ceglédi Tímea ■ ■

Fejezetünk arra a kérdésre keres választ, hogy milyen tükröt tart az iskola a családnak önmagáról. A tanulók iskolai sikerességére ható tényezők nem torpannak meg az iskolakapuban, hanem túlnyúlnak azon, mind az iskolai, mind a családi térfél, mind pedig a tágabb társadalmi kontextus irányába. Sőt, a gyújtópont sem egyetlen „térfélhez” köthető, hanem a család és az iskola közötti, társadalomba ágyazott együttműködésben keresendő. A nemzetközi és magyar nyelvű szakirodalom egyöntetű álláspontja az, hogy a gyermekek iskolai sikerességében kulcsfontosságú az iskola és a családok együttműködése, sőt az angolszász országokban az iskolák helyi közösségekben való szerepét is kiemelik (Desforges & Abouchaar,

2003; Epstein, 2018; Imre, 2017; Jeynes, 2005, 2016; Marton, E., 2019; Podráczky, 2012b).

A CHERD-Hungary MTA Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja által befogadott kutatásának keretében a MTA–DE-CSATOKK Szülői Survey 2022 lehetőséget adott annak megismerésére, hogy a szülők hogyan látják saját magukat az iskola által tartott tükröben. Partnernek érezheti-e magát a szülő az iskolában, megélheti-e a szülő, hogy az iskola tiszteletben tartja a család kultúráját, világnézetit, értékeit, figyelembe veszik-e a munkaterheit, otthoni feladatait a programok megszervezése során, milyen közel vagy távol vannak a nevelési elvek család és iskola között, a család vagy az iskola a szigorúbb-e a nevelési kérdésekben, mást élnek-e meg mindebben a roma szülők. Ezekre a kérdésekre keresi a választ az alábbi fejezet.

A kérdőívben feltett kérdések (partneri kommunikáció, családi kultúra és értékek tisztelete, szervezési rugalmasság, nevelési elvek közelsége) annak a fogalomnak a lehetséges indikátorai, amelyet a szakirodalom kultúraazonos, kultúrára reagáló vagy kulturálisan alkalmazkodó pedagógiának nevez (Boreczky, 2000). A fogalom az ellentétén keresztül érthető meg legjobban. Ha az iskola egy domináns kultúrát képvisel és vár el, a kulturális asszimilációt és a családi kultúra elhagyását jutalmazza, s nem veszi figyelembe a diákok kulturális sajátosságait, a diák (és a szülő) identitása és eredményessége csorbul, elnyomottnak, alsóbbrendűnek és kirekesztettnak érzi magát (Bernstein, 1996; Boreczky, 2000; Bourdieu, 1978). Ezzel ellentétben például az emberi kapcsolatok fontossága, a közösségben gondolkodás, a közösségi szerepek tisztelete, a szabad alkotás, a zenei és kézműves hagyományok, a művészetek és mozgás szeretete olyan értékek a roma/cigány diákok esetében is, amelyekre lehet és érdemes építenie az iskolának (pl. a versengés és az individualizált feladatok és értékelések helyett) (Kárpáti et al., 2014; L. Ritók, 2009).

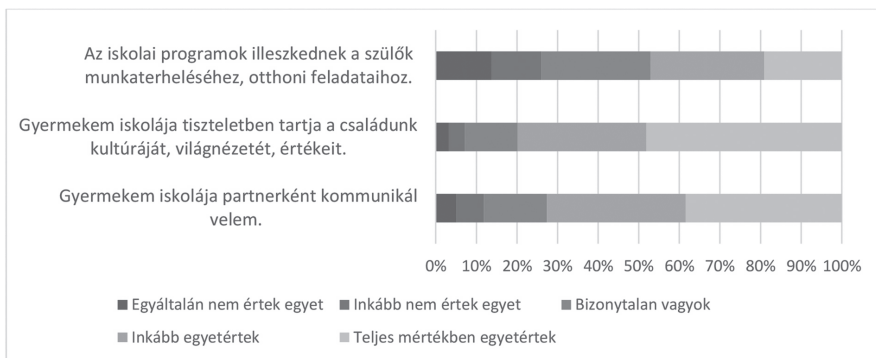
A kultúraazonos pedagógia tehát az alábbiakban határozható meg Boreczky tanulmánya nyomán: a tanulók és családjaik kultúrájának tudatosításával megalkotott iskolai környezet, amely a tanulók és családok kultúrájával és tanulási stílusával konzisztens osztályléggörrel működik, ahol a tanár a tanulók és családjaik kultúrájára építve segíti a jelentésszöveget és a világ megértését, ahol a gyerek a saját környezetéhez hasonló feltételek közt, saját kultúrájának logikája segítségével alakítja ki tanuló szerepét és helyzetét, illetve szerez olyan új ismereteket és készségeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a későbbiek során a saját világától különböző rendszerben is érvényesüljön tudjon”, s amely végső soron mindenki számára biztosítja az esélyegyenlőséget megvalósítását (Boreczky, 2000: 81–92).

Partnerség, tisztelet, szervezési rugalmasság a szülők szemszögéből

A partneri kommunikációt vegyesen élik meg a szülők, de a többség inkább pozitívan vallott erről (a teljes mértékben és inkább egyetért válaszok együtt 72,6%-ot tettek ki). Ugyanakkor csak 38,4% értett azzal teljes mértékben egyet, hogy partnerként kommunikál vele gyermeke iskolája (11. ábra). A megkérdezettek bő egytizede tartozott a negatívan nyilatkozók közé (inkább vagy egyáltalán nem egyetértők együtt: 11,8%).

A válaszadók csaknem fele (48,1%) teljes mértékben, szűk egyharmada (31,7%) inkább meg van győződve arról, hogy az iskola tiszteletben tartja a család kultúráját, világnézetét és értékeit. A válaszok negatív pólusán a szülők töredéke áll (egyáltalán nem ért egyet: 3,2%, inkább nem ért egyet: 3,9%).

Az iskolai programok rugalmassága esetében nagy a válaszok szóródása. A szülők egy jelentős hányada érzi úgy, hogy e programok egyáltalán nem (13,7%) vagy inkább nem (12,3%) illeszkednek a munkaterhelésükhöz és otthoni feladataikhoz, de relatíve magas azok aránya is, akik az igények megfelelő összehangolásáról számoltak be (inkább egyetért: 28,1%, teljes mértékben egyetért: 19,1%).

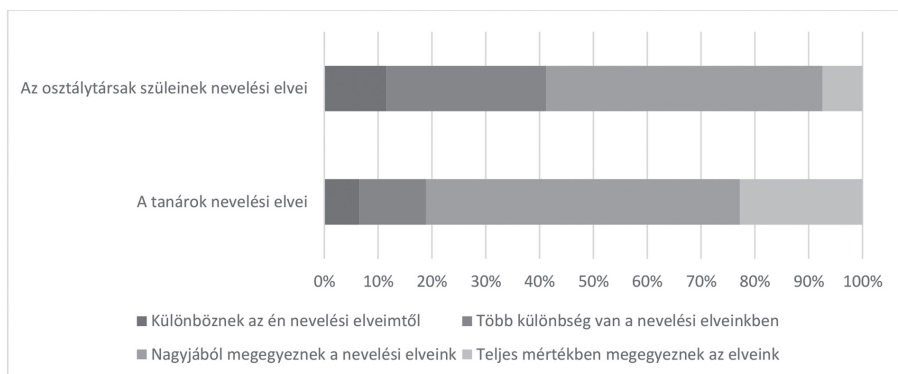

11. ábra. A kultúraazonos pedagógia mutatói a szülők szemszögéből (%)

Forrás: MTA–DE–CSATOKK: Szülők három országban 2023

A tanárok és az osztálytársak szüleinek nevelési elveinek összhangja

A következő kérdésblokk a nevelési elvek találkozására kérdezett rá a szülők szemszögéből (12. ábra). Teljes mértékű egyezést alig látunk a tanárok és a szülők nevelési elvei között (mindössze 22,8%). Sokkal jellemzőbb az, hogy nagyjából találkoznak ezek az elvek (58,3%). Ugyanakkor a különbségekről beszámoló aránya nem éri el a válaszadók egyötödét ($6,5 + 12,4 = 18,9\%$). Összességében tehát inkább érzékelnek a szülők egy bizonyos mértékű összhangot az iskola és a saját nevelési elvei között, de akad még feladat ezen a téren mindkét szereplő részéről.

12. ábra. A tanárok és az osztálytársak szüleinek nevelési elveinek összhangja a szülők szemszögéből (%)

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

Az osztálytársak szüleinek kevésbé érzik az értékazonosságot a válaszadók, mint a tanárokkal. 41,3% nyilatkozott több különbségről vagy teljes különbözőségről ezen a téren, s mindössze 7,5% esetében látható a nevelési elvek teljes egyezése. Mindez arra enged következtetni, hogy a szülői közeg igen heterogén, amelyben az iskolának nehezebb elérnie azt, hogy közös nevelési alapelvek mentén dolgozzanak a gyermek fejlődése érdekében.

A kérdőívben arról is kérdeztük a kitöltőket, hogy az iskola vagy a család szigorúbb-e a nevelést illetően. Erre a kérdésre 813-an válaszoltak, akik közül többen festették le az iskolát szigorúbbnak (56,1%), mint a családot (43,9%).

Felmerül a kérdés, hogy a fenti válaszok mintázatát átrajzolja-e az, hogy ki milyen iskolába jár, milyenek a gyermek képességei és eredményessége, milyen szociokulturális helyzetű a család, a kitöltő romának/cigánynak vallja-e magát stb. A következő fejezet arra ad választ, hogy hogyan változik mindez a legfontosabb háttértényezők függvényében.

A kultúraazonos pedagógia intézményi és társadalmi törésvonalai

A kultúraazonos pedagógia lehetséges indikátorainak szülői percepcióját megvizsgáltuk olyan háttérváltozók mentén, mint az iskolatípus, az iskolafenntartó, a családi státuscsoportok klaszterei, a családszerkezet, a diák szülő szerinti és a pedagógusnak tulajdonított képességcsoportba tartozása, a diákok objektív eredményesség szerinti csoportjai, a diák neme, valamint a kitöltő szülő roma/cigány önbesorolása.

Az elemzett változók a Kolmogorov–Smirnov teszt szerint nem normális eloszlásúak, ezért Kruskal–Wallis és Mann–Whitney próbák segítségével vizsgáltuk meg, hogy a háttérváltozók mentén látott különbségek a véletlen mintavételből adódó hibahatáron belüliek vagy szignifikánsak-e.

A partneri kommunikáció szülői percepciója

A partneri kommunikáció szülői percepciójában nem található törésvonal a roma/cigány nemzetiségbe való önbesorolás és a család státusa mentén, de az olyan demográfiai mutatók szerint sem, mint a családszerkezet vagy a tanuló neme. Sokkal inkább intézményi törésvonalak voltak azonosíthatók az elemzés alapján (114. táblázat). Azok a szülők érzik leginkább úgy, hogy az iskolájuk partnerként kommunikál velük, akiknek a gyermekei általános iskolába vagy szakképzési centrum által fenntartott iskolába járnak, míg a legkevesbé az érettségit adó szakképzésben és az önkormányzati fenntartású intézményekben tanuló diákok szüleinél mondható el ugyanez.

A gyermek képességeit és eredményességét tekintve mind a szülő szerinti, mind a pedagógusnak tulajdonított képességszintek, mind az objektív eredményesség mentén lépcsőzetes tendencia látszik: minél jobb képességűnek ítélt vagy eredményesebb egy tanuló, a szülője annál inkább partnernek érzi magát az adott intézményben. Az összefüggés irányára vonatkozóan korlátozottak a jelen elemzés lehetőségei, de érdekes jövőbeli kérdést vet fel, hogy vajon eleve azok a pedagógus-szülő párosok a nyitottabbak egymás felé, akik sikeres gyermeket nevelnek, vagy a partneri viszony segíti elő a képességek kibontakoztatását és az eredményesség növelését. A jelenlegi adatok tükrében javaslatként fogalmazható meg a deficitszemlélet elvetése. A gyermekük rosszabb eredményeit kudarcként megélő szülők esetében is fontos a pedagógus-szülő közötti partneri kommunikáció erősítése, mert ez pozitív összefüggést mutat a gyermek sikereivel.

114. táblázat. A „Gyermekeim iskolája partnerként kommunikál velem” kérdésre adott válaszok a szignifikáns különbséget mutató háttérváltozók mentén (ötfokú skála átlagértékei)

		Átlag	Szórás	Kruskal-Wallis	p	N
Iskolatípus	általános iskola felső tagozat	4,09	1,12	21,122	<0,000	991
	gimnázium	3,85	1,06			
	érettségit adó szakképzés	3,75	1,24			
	érettségit nem adó szakképzés	3,90	1,19			
Fenntartó	állami	4,03	1,13	14,928	0,002	996
	szakképzési centrum	4,94	1,16			
	egyházi, alapítványi	3,98	1,04			
	önkormányzati	3,71	1,15			

Szülő szerinti képességcsoportok	átlag alatti	3,73	1,12	12,626	0,006	985
	átlagos	3,80	1,18			
	valamiben kiemelkedő	3,92	1,12			
	általánosan kiemelkedő	4,13	1,04			
Pedagógus szerinti képességcsoportok	átlag alatti	3,67	1,06	14,507	0,002	966
	átlagos	3,84	1,10			
	valamiben kiemelkedő	3,96	1,10			
	általánosan kiemelkedő	4,10	1,11			
Eredményesség szerinti csoportok	átlag alatti	3,73	1,16	10,771	0,005	997
	átlag körüli	3,95	1,12			
	átlag feletti	4,10	1,08			

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

A család kultúrájának, világnézetének és értékeinek tiszteletben tartása

A család kultúrája, világnézete és értékei iránti tisztelet érzékelésében nincs különbség az iskolatípus, fenntartó, a családszerkezet, a szülő szerinti képességcsoportok és a tanuló neme mentén. A család státuscsoportja azonban már törésvonalnak számít (115. táblázat). A legkevésbé a vidéki alacsonyan iskolázott családok érzékelik ezt a tiszteletet. Ugyanez a kérdés határozott összefüggést mutat a diák eredményességével és azzal is, hogy a szülői szerint mit gondol a pedagógus a gyermeke képességeiről. Minél eredményesebbek a tanulók az objektív szempontok szerint, és minél magasabb képességet tulajdonít a gyermeknek a pedagógus a szülő szerint, annál erősebb a szülő részéről a tisztelet érzékelése.

Jelentősnek mondható a több mint öttizednyi különbség az ötfokú skálán a magukat romának/cigánynak valló szülők hátrányára abban, hogy szerintük az iskola tiszteletben tartja-e a család kultúráját, világnézetét és értékeit. A nagy szórás arra utalhat, hogy sok kiugró eset van lefelé és felfelé. Ez az eredmény súlyos problémákra hívja fel a figyelmet. A roma/cigány családok és iskolák közötti tisztelet alapköve lenne az együttműködésnek, amely a diákok javát szolgálná (Flecha et al., 2022; Ríos et al., 2023; Rutigliano, 2020).

115. táblázat. A „Gyermekek iskolája tiszteletben tartja a családjuk kultúráját, világnézetét, értékeit” kérdésre adott válaszok a szignifikáns különbséget mutató háttérváltozók mentén (ötfokú skála átlagértékei)

		Átlag	Szórás	Kruskal-Wallis	p	N
Státuscsoportok klaszterei	városi homogén diplomás	4,24	0,96	14,49	0,002	993
	vidéki heterogén diplomás-középfokú	4,29	1,00			
	kisvárosi szakmunkás	4,2	0,98			
	vidéki alacsonyan iskolázott	3,98	1,10			
Pedagógus szerinti képességcsoportok	átlag alatti	3,70	1,21	14,85	0,002	963
	átlagos	4,09	1,04			
	valamiben kiemelkedő	4,23	0,94			
	általánosan kiemelkedő	4,28	0,98			
Eredményesség szerinti csoportok	átlag alatti	3,97	1,21	7,40	0,025	993
	átlag körüli	4,18	0,99			
	átlag feletti	4,35	0,89			
		Átlag	Szórás	Mann-Whitney	p	N
Romának/cigánynak vallja magát	igen	3,63	1,21	21968,5	<0,000	993
	nem	4,21	1,12			

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

Az iskolai programok rugalmassága

Kulcsfontosságú a család és az iskola együttműködésében az, hogy legyen tere és ideje a kapcsolattartásnak (Desforjes & Abouchaar, 2003; Epstein, 2018; Jeynes, 2016). Az iskolai programok azok az alkalmak, amikor találkozhat szülő és pedagógus, és megalapozhatják a kölcsönös bizalmat, megbeszélhetik a felmerülő kérdéseket a közös ügy, azaz a gyermek érdekében (Bacskaï, 2020). Fontosnak tartottuk, hogy a kérdőívben legyen kérdés ennek a szervezési oldalára vonatkozóan: vajon a szülők úgy érzik-e, hogy az iskola az ő hatáskörébe tartozó programszervezés során figyel a szülők munkaterhelésére és otthoni feladataira?

Az iskola ezirányú rugalmasságában nagy szórást láthattunk, amikor az alapeloszlásokat néztük. A 116. táblázatban annak jártunk utána, hogy e szóródás mögött húzódnak-e meg intézményi vagy más törésvonalak. A legtöbb vizsgált háttérváltozónál nem volt ez kitapintható, a szülők válaszai közel hasonlóak vol-

tak minden kategóriában (iskolatípus, családszerkezet, státuscsoport, pedagógusnak tulajdonított képességcsoportok, nem, roma/cigány nemzetiség önbevallása). Azonban fenntartónként már látszottak különbségek: a legkevésbé elégedettek az önkormányzati iskolába járó gyerekek szülei voltak, míg a legpozitívabb válaszok az állami fenntartású intézményekből érkeztek erre a kérdésre. Érdeklőség, hogy azok a szülők voltak a leginkább elégedettek az iskola programjainak rugalmasságával, akik átlag alattinak ítélték meg gyermekük képességeit. A leginkább problémásnak az iskola programszervezését azok látták, akik gyermeküket átlagos képességűnek tartották. A tanulók objektív eredményességét mérő mutató lépcsőzetesen alakította a szülők véleményét az iskolai programok illeszkedéséről a munkaterhekhez és otthoni feladataikhoz. Minél eredményesebb egy tanuló, a szülője annál pozitívabban nyilatkozott az iskoláról. Az összefüggések további kutatásokat igényelnek.

116. táblázat. „Az iskolai programok illeszkednek a szülők munkaterheléséhez, otthoni feladataihoz” kérdésre adott válaszok a szignifikáns különbséget mutató háttérváltozók mentén (ötfokú skála átlagértékei)

		Átlag	Szórás	Kruskal–Wallis	p	N
Fenntartó	állami	3,37	1,28	15,831	0,001	990
	szakképzési centrum	3,35	1,27			
	egyházi, alapítványi	3,31	1,19			
	önkormányzati	2,93	1,36			
Szülő szerinti képességcsoportok	átlag alatti	3,64	1,29	8,082	0,044	979
	átlagos	3,11	1,35			
	valamiben kiemelkedő	3,22	1,26			
	általánosan kiemelkedő	3,40	1,27			
Eredményesség szerinti csoportok	átlag alatti	3,01	1,37	11,350	0,003	991
	átlag körüli	3,27	1,26			
	átlag feletti	3,51	1,25			

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

A tanárok nevelési elveinek illeszkedése a családokéhoz

A nevelési elvek illeszkedése fontos alapot teremthet az együttműködéshez. Ahogy a fenti 12. ábra mutatta, kevés szülő számolt be teljes mértékű egyezségről az ő és a tanárok nevelési elveit illetően. A 117. táblázatban azokat a háttérváltozókat mutatjuk be, amelyek mentén különbséget láttunk e kérdést illetően. Az iskolatípus, a családszerkezet, a státuscsoportok és a tanuló neme szerint nem voltak számottevő különbségek a válaszokban. Azonban a fenntartó már látványosan szegmentálta azokat. A leginkább összhangban lévő család-iskola párosokat az egyházi és

alapítványi iskoláknál láthatunk, s a legkevésbé az önkormányzati iskolák szülei érzik úgy, hogy a tanárok nevelési elvei illeszkednek az övékhöz.

A gyermek képességére vonatkozó szülői válaszok esetében az átlagos értéket megadók számoltak be a legalacsonyabb összhangról a tanárok nevelési elveivel, míg a legpozitívabban az általánosan kiemelkedő gyermekek szülei nyilatkoztak a tanárok nevelési elveivel való illeszkedésről. A pedagógusoknak tulajdonított képességcsoportok és az objektív eredményesség – a fentiekhez hasonlóan – lépcsőzetes mintázatot rajzolt a vizsgált kérdésben: a jobb észlelt képesség és eredményesség a nevelési elvek illeszkedésének magasabb szülői percepciójával jár együtt.

A magukat romának/cigánynak valló szülők esetében az adatok kulturális távolságról tanúskodnak, ugyanis az ő esetükben alacsonyabb az érzékelt összhang a nevelési elveket illetően.

117. táblázat. A tanárok nevelési elveinek illeszkedésének szülői percepciója a szignifikáns különbséget mutató háttérváltozók mentén (négyfokú skála átlagértékei)

		Átlag	Szórás	Kruskal–Wallis	p	N
Fenntartó	állami	2,98	0,73	21,418	<0,000	904
	szakképzési centrum	3,01	0,87			
	egyházi, alapítványi	3,11	0,77			
	önkormányzati	2,78	0,78			
Szülő szerinti képességcsoportok	átlag alatti	2,85	0,86	26,205	<0,000	896
	átlagos	2,71	0,88			
	valamiben kiemelkedő	2,98	0,72			
	általánosan kiemelkedő	3,11	0,77			
Pedagógus szerinti képességcsoportok	átlag alatti	2,50	0,89	48,397	<0,000	882
	átlagos	2,77	0,84			
	valamiben kiemelkedő	2,99	0,73			
	általánosan kiemelkedő	3,18	0,74			
Eredményesség szerinti csoportok	átlag alatti	2,77	0,90	17,132	<0,000	905
	átlag körüli	2,98	0,75			
	átlag feletti	3,15	0,73			
		Átlag	Szórás	Mann–Whitney	p	N
Romának vallja magát	igen	2,70	0,97	19792	0,018	905
	nem	2,99	0,77			

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

Az osztálytársak nevelési elveinek összhangja

A nemzetközi összehasonlítások alapján a magyar oktatási rendszer az egyik legszegregáltabb, s itt az egyik legnagyobb a különbség az iskolák között (Balogh et al., 2018; OECD, 2019, 2023; Polónyi, 2016). Ez úgy fordítható le a diákok hétköznapi tapasztalataira, hogy az osztálytársak nagyon hasonlóak a teljesítményt és a társadalmi hovatartozást illetően. De vajon a nevelési elveik is homogének? A jelen kutatás az osztályok összetételének egy különleges dimenzióját vizsgálta, mégpedig egy ugyancsak különleges szemszögből: a szülők alulnézetből ítélték meg azt, hogy mennyire illeszkednek az ő nevelési elveik az osztályba járó más szülők nevelési elveihez.

Ahogy fentebb láttuk, a válaszadók szűk fele nyilatkozott úgy, hogy inkább különbözőek a nevelési elvek az osztályban. Vajon látunk-e különbséget a válaszokban az általunk vizsgált háttértényezők mentén? A legtöbb változó nem osztotta meg a szülők véleményét, így például hasonló válaszokat adtak a fiús és lányos, a különböző fenntartójú iskolába járó diákok szülei, továbbá nem láttunk különbségeket a státuscsoport, a családszerkezet, a képesség- és eredményességcsoportok mentén sem. Az iskolatípus azonban meghatározó e téren: A leginkább a gimnáziumba járó gyermekek szülei nyilatkoztak úgy, hogy illeszkednek a nevelési elvek az osztálytársak szüleiéhez (118. táblázat). A legkevésbé az érettségit nem adó szakképzésben mondható el ugyanez.

A magukat romának valló szülők kevésbé látják hasonlóknak az osztály többi szülőjének nevelési értékeit a sajátjukéhoz, mint a nem roma válaszadók. A roma családok tehát nemcsak a tanárokat (lásd fentebb), de az osztályközösséget tekintve is távolságot érzékelnek, ami a nevelési elvekben különösen látványos. A különbözőséget ráadásul negatív irányúnak élhetik meg, hiszen – ahogy fentebb láttuk – a kultúrájuk tiszteltetben tartását is kevésbé érzékelik. Az adatok így újabb adalékkal szolgáltak ahhoz a szakirodalmi állításhoz, hogy az iskolarendszer a domináns kultúrát várja el és támogatja, amely a származási család kultúráját elítélendőnek, megváltoztatandónak tartja (Bernstein, 1996; Boreczky, 2000; Bourdieu, 1978).

118. táblázat. Az osztály szüleit jellemző nevelési elvek illeszkedésének szülői percepciója a szignifikáns különbséget mutató háttérváltozók mentén (négyfokú skála átlagértékei)

		Átlag	Szórás	Kruskal–Wallis	p	N
Iskolatípus	általános iskola felső tagozat	2,46	0,82	16,261	0,001	800
	gimnázium	2,68	0,74			
	érettségit adó szakképzés	2,52	0,74			
	érettségit nem adó szakképzés	2,35	0,90			

		Átlag	Szórás	Mann-Whitney	p	N
Romának vallja magát	igen	2,22	1,02	14824	0,005	805
	nem	2,57	0,77			

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

Ki a szigorúbb?

A nevelési elvek különbözőségének tényén túl arra is kíváncsiak voltunk, hogy ez miben nyilvánul meg. Az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy ha a szülő különbséget lát, akkor az iskola vagy a család szigorúbb-e az ő meglátása szerint. Az iskola fenntartója szerint szignifikáns összefüggést kaptunk (119. táblázat). Az egyházi vagy alapítványi intézménybe járók szülei nyilatkoztak a legnagyobb arányban úgy, hogy az iskola szigorúbb, mint a család. A családot szigorúbbnak látó szülők az önkormányzati iskolákban voltak kiugróan magas arányban.

119. táblázat. Az iskola és a szülők nevelési elveinek szigorúsága a szülők szerint iskolafenntartó szerinti bontásban (oszlopszázalék)

	Állami	Szakképzési centrum	Egyházi, alapítványi	Önkormányzati	Összesen
Az iskola szigorúbb, a szülők engedékenyebbek.	57,6%	58,8%	62,0%	45,4%	56,0%
A család szigorúbb, az iskola engedékenyebb.	42,4%	41,2%	38,0%	<u>54,6%</u>	44,0%
Összesen (N)	323	119	187	183	812

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

Megjegyzés: Az aláhúzva és félkövérrel jelölt értékek esetében az adjusztált sztenderd reziduálisok értéke nagyobb, mint plusz kettő. Khi-négyzet próba, $p = 0,008$

A családi státuscsoportok közül a vidéki heterogén diplomás-középfokúak körében mondták a legtöbben azt, hogy az iskola szigorúbb a szülőknél, de a vidéki alacsonyan iskolázottak között is magas ez az érték (120. táblázat). A szülők szigorúbb mivoltát az iskolával szemben leginkább a városi diplomások emelték ki. Összességében egy halvány vidék-város tengely látszik kirajzolódni, amely a vidéki iskolák és a városi szülők szigorúságában ölt testet.

120. táblázat. Az iskola és a szülők nevelési elveinek szigorúsága a szülők szerint a családi státuscsoportok szerinti bontásban (oszlopszázalék)

	Városi homogén diplomás	Vidéki heterogén diplomás- középfokú	Kisvárosi szakmunkás	Vidéki alacsonyán iskolázott	Összesen
Az iskola szigorúbb, a szülők engedékenyebbek.	48,7%	64,4%	55,0%	61,6%	56,1%
A család szigorúbb, az iskola engedékenyebb.	51,3%	35,6%	45,0%	38,4%	43,9%
Összesen (N)	267	132	211	203	813

Forrás: MTA–DE-CSATOKK: Szülők három országban 2023

Megjegyzés: Az aláhúzva és félkövérrel jelölt értékek esetében az adjusztált sztenderd reziduálisok értéke nagyobb, mint plusz kettő. Khi-négyzet próba, $p = 0,007$

Összegzés

Az intézményi, a családi és a diákok jellemzői egyaránt alakítják a kultúraazonos pedagógia általunk vizsgált mutatóit. A legkevésbé a családstruktúra jelent meg, amely egyetlen vizsgált változóval sem mutatott összefüggést. Ez azt jelentheti – bár további kutatások szükségesek a biztos kijelentéshez –, hogy az a tükör, amit a szülő lát önmagáról az iskola részéről, nem függ attól, hogy egyedülálló vagy társsal (élettárs, házastárs) rendelkező szülőről van-e szó. Ugyanez igaz a különböző nemű diákok szüleire is: A gyermek neme nem befolyásolja a vizsgált változók mintázatait.

Külön figyelmet szenteltünk a roma szülők vizsgálatára, akik a tanárokat és az osztályközösséget tekintve is távolságot érzékelnek a nevelési elvekben. A különbséget ráadásul negatív irányúnak élhetik meg, hiszen a kultúrájuk tiszteletben tartását is kevésbé érzik, mint a többségi szülők. Az adatok így újabb adalékkal szolgáltak ahhoz a szakirodalmi állításhoz, hogy az iskolarendszer a domináns kultúrát várja el és támogatja, amely a származási család kultúráját elítélendőnek, megváltoztatandónak tartja (Bernstein, 1996; Boreczky, 2000; Bourdieu, 1978).

Figyelmet érdemlő kutatási adat, hogy a gyermek pedagógusnak tulajdonított és szülő által megítélt képességei, valamint objektív eredményessége is összefüggést mutatott azzal, hogy a szülő partnernek érzi-e magát, megélheti-e a tiszteletet az iskola részéről vagy éppen közeli-e a nevelési értékek a két legfontosabb szocializációs színtér (család és iskola) között. Minél több problémát láthatunk a család-iskola kapcsolat partneri kommunikációt, tiszteletet, kultúraazonosságot megragadó mutatóiban, annál gyengébb a gyermek eredményessége, valamint képessége akár a szülők, akár a pedagógusok szerint. A megoldást a deficitszemléletet túllépve kell keresni. Akkor tudják a gyermekek képességeiket megmutatni és kibontakoztatni, és akkor tudnak eredményesek lenni, ha szüleik és pedagógusaik között a partneri

kommunikáció, a tisztelet, az egymásra figyelés és a nevelési értékek közelítése jelenik meg. Ehhez a nemzetközi és a magyar nyelvű szakirodalom szerint is az iskolának van felhatalmazása és tudása, hogy megtegye a közeledő lépéseket a közös ügy, a gyermek érdekében (Bacskai, 2020; Desforges & Abouchaar, 2003; Epstein, 1990; Jeynes, 2003; L. Ritók, 2009).

Ugyanakkor az iskola sincs könnyű helyzetben. Egy nagyon heterogén szülői közegben kell elérnie azt, hogy közös nevelési alapelvek mentén dolgozzanak a gyermek fejlődése érdekében. A pedagógusok nyitottságán és elkötelezettségén túl intézményi szintű segítség (anyagi és személyzeti) szükséges, hogy az iskola minél sikeresebben betölthesse ezt a fontos szerepét, és a tanulók eredményességén keresztül profitálhasson a szülői bevonódás támogatásából.

10.3. A sajátos nevelési igényű tanulók szülei

■ ■ HRABÉCZY ANETT – SÁVAI-ÁTYIN REGINA ■ ■

A szülői bevonódás erősítése és támogatása egyre fontosabbnak bizonyul mind a kutatók, mind a gyakorlatban dolgozó szakemberek számára, és kiemelten jelentős a kérdés a más, eltérő bánásmódot igénylő diákok szüleinek esetében is. A szülői bevonódás jelenségének erősödése mentén a speciális igényű tanulók szülei és tanárai szövetséget alkotnak, közös célokat tűznek ki és együttműködnek a gyermek nevelésében és oktatásában (Podráczky, 2012a; Marton, 2019; Pusztai-Engler, 2020). A korábbi kutatások eredményei pedig arra világítanak rá, hogy az inkluzív tanulási környezet és a különleges bánásmódot igénylő, egyéb nehézségeket megélő gyermekek szüleinek gyermekük iskolai életébe történő bevonódása pozitívan befolyásolhatja a tanulói eredményességet és motivációt (Bariroh, 2018; Epstein, 2011; Blackmore, 2009; Sántha, 2015; Németh-Bánhegyi, 2017). Szükségességét támasztja alá az a tény is, hogy a speciális igényű gyermekek tanulásának támogatása kihívásokkal jár tanár és szülő számára egyaránt, még az inkluzív szemléletű iskolákban is (Bacskai és mtsi, 2023). A nevelői-tanári feladatok támogatásában is fontos szerepet játszik az SNI-s, BTMN-es tanulók szüleinek történő kommunikáció és a szülő-gyermek-pedagógus együttműködés (Perlusz 2020; Dan és mtsi, 2024). Így a tanárok a diagnózissal rendelkező tanulók tanításában nem csak a speciális szakemberektől, hanem a szülőktől is lényeges információkhoz tudnak jutni.

Előfordul azonban, hogy kifejezetten a különleges bánásmódot igénylő tanulók szülei nem vállalnak olyan mértékű szerepet az iskolai életben, mint amilyen elvárásokat a tanárok támasztanak feléjük, míg a jól tanuló és viselkedési problémákat nem mutató gyermekek szülei aktívabbak (Bacskai, 2020). Ennek egyik lehetséges oka gyakran az, hogy a problémákkal küzdő gyermekek szülei gyakran elszigetelődnek a gyermekük iskolai életébe történő bevonódás helyett a korábbi, számos negatív tapasztalat következtében (Almalki és mtsi, 2021; Balli, 2016; Hrabéczy, 2020). Így az ott kialakítható kapcsolatháló és szakmai támogatás hiányában a nevelési folyamatokban egyedül maradnak, illetve segítségre szorulnak.